

# Isabel Rauber



Isabel Rauber é unha das máis destacadas investigadoras sociais de Latinoamérica. Nada na Arxentina, reside desde hai anos en Cuba. Filósofa de formación, centra os seus estudos nos movementos sociais latinoamericanos. Entre os seus libros salientamos *Una Historia Silenciada*; *Tiempos de Herejía*; *Construcción del poder desde abajo*, *conceptos clave*; *Vírgenes sin manto*. En galego contamos con dúas obras: *Actores sociais, loitas reivindicativas e política popular* (A Nosa Terra, 2003) e *Xénero e Poder. Ollada desde América Latina* (Confederación Intersindical Galega, 2004).

MARÍA PILAR GARCÍA NEGRO

**Isabel, recordamos brevemente que significa exactamente o concepto "xénero"?**

Cando falamos de xénero estamos a falar sempre de relación de poder entre homes e mulleres, quer dicir, non se trata de calquer tipo de nexo entre un home e unha muller, senón daquelas relacións que se referen aos posicionamentos na sociedade, ao recoñecemento das identidades e ás capacidades en virtude das cais se tecen despois os roles. Por tanto, se son relacións sociais de poder que se xeran desde a base da constitución da sociedade, de máis está dicir que a transformación desas relacións de poder, que son asimétricas e discriminadoras da muller, resulta fundamental para calquer plantexamento democrático. De aí vén o inicio do que eu considero, do que se considera, democracia raizal. Non é posíbel que falemos dunha democracia plena se se mantiver a cuestión da discriminación de xénero, sen mudar as relacións asimétricas de poder. Dicemos "asimétricas", cando na realidade son de subordinación, de dominación e de exclusión das mulleres por un sistema patriarcal-machista. Iso é o que se esconde detrás do concepto de asimetría. Xa que logo, todos os decorados, as mudanzas superficiais que se lle fan á democracia, aínda se están ben nun sentido macro- se non chegaren á base, a nosa democracia está trunca. Estou absolutamente convencida de que sen unha transformación das relacións de xénero, destas relacións de poder, non hai posibilidades de democratizar a vida social.

**Está diversificado o debate dos xéneros?**

Efectivamente, o que aponte existe na base, porque, hoxe en día, o debate dos xéneros está moi diversificado e imos dicir que superou a cuestión do que é ser home e que é ser muller. En realidade, hai amplos

A prologuista deste último, María Pilar García Negro, subliñaba a orixinalidade radical dun libro que unía teoría e praxe, pensamento e sentimento, ciencia e vida, en simbiose necesaria, ao servizo de pór en primeiro plano a experiencia directa das mulleres entrevistadas, que pasaba a ser, así, non complemento ou ilustración senón parte central da construción do pensamento feminista e da precisa transformación, do preciso cambio social que del deriva.

Hai uns meses, visitou de novo a Galiza, estaba que aproveitamos para lle realizar a seguinte entrevista.

movimentos sociais que falan de identidades de xéneros, porque procuran os dereitos de recoñecemento, de lexitimación, os movementos de gays, lesbianas, travestis e bisexuais. Daquela, eu considero -e coincido con todos os que o consideramos así- que todas as identidades de sexo teñen un dereito a se conformaren como seres humanos na sociedade, isto é, que non se pode reducir a cuestión da democracia de xénero a home e muller, mais é a partir desta relación de subordinación como se encadean todas as outras subordinacións. Porque o xuízo cara aos suxeitos como gays, lesbianas, transexuais, bisexuais ou travestis comeza a partir do estereotipo do que é ser home e o que é ser muller. A partir do tal estereotipo, todo o demais se considera dexeneración ou deformación, cuestións que cómpre anular. Por iso, na base de todo sempre está a modificación das relacións de xénero, do que é ser home e o que é ser muller, que son identidades que



María Pilar García Negro e Isabel Rauber



se construíron en función do poder hexemónico. Esa é a clave.

**Daquela, cal é a relación clase social-xénero?**

Máis que complicada quizabes sexa complexa. O complexo non é complicado, é sinxelo, mais xustapóñense varias dimensións. Entón, vamos partir da clave home-muller e despois diso poderemos comprender talvez unha dimensión máis ampla. Certamente, durante moito tempo se contrapuxeron relación de clase e relación de xénero, até chegar a unha especie de cortocircuíto que certamente leva a un desentendemento ou incomprensión entre clase e xénero.

Para min hai unha cuestión de partida que reside no tempo previo ou o longo tempo de acumulación orixinaria de capital. Estamos a falar non sei se de miles, mais si, por suposto, de mil anos, porque se hai capitalismo hai máis de quinhentos anos, a acumulación orixinaria para a formación do capitalismo procede de moitos séculos antes.

Este período de acumulación orixinaria é un período de despoxo de potencialidades, de apropiación da riqueza e saqueo. E a subordinación da muller, o relegamento da muller ao fogar que se acentúa no período aberto da acumulación de capital é funcional ao capital para extremar a explotación do home. Non ten tempo, non ten tempo para dormir, chega á casa e alguén ten que ter a roupa limpa e a comida feita, quer dicir, que explota a unha familia para obter a riqueza absoluta de un, ou sexa, a riqueza directa, mais como quita a posibilidade de desenvolvemento á outra parte da familia, hai que entender toda a relación familiar como submetida á explotación do capital e, nela, a subordinación da muller. Digamos que o capital chuchou o sangue ao home de forma directa e á muller para pór en función o seu desenvolvemento, en función da explotación do ser humano: en función da plusvalía operou tanto o relegamento da muller como a explotación directa do home. Polo tanto, para min, a subordinación de xénero é claramente entendida desde a óptica de clase porque é parte da acumulación orixinaria do capital. Sen subordinación, explotación da muller e reclusión da muller na vida doméstica, o capital non podería ter feito o xigantesco proceso histórico de saqueo da humanidade, porque a acumulación orixinaria é un saqueo.

Digamos entón que a partir de aí o debate de xénero e clase é un debate que carece de sentido porque a postura de clase, para min, é a postura da equidade de xénero. Por tanto, a clase non pode ser cómplice da explotación do capital nen de si mesmo nen da muller. E houbo tempos en que o capital explotou directamente a man de obra feminina e os nenos. Entón, cando ao capital lle convén, explótate directamente; cando non, non. O que acontece é que na base da constitución o que transcende os séculos é a reclusión da muller no fogar e aínda hoxe o temos. Menos, talvez visíbel porque existen formas de "compensación". A muller fica na casa, mais pode estudar



costura, decoración, atender os rapaces, vai ao centro comercial e o marido cómpralle cousas que disimulan a subordinación e aínda existen os grandes grupos de parvas que cren que con iso teñen compensada a súa existencia.

Téndese a facer a lectura de que demostrar o carácter de clase do problema de xénero é como para xustificar que discutir as cuestións de xénero non está reñido coa cuestión de clase e, para min, é ao revés. Para min, o que me permite dicir é que se vou discutir o tema da liberación de clase, o tema dos traballadores e as traballadoras en relación ao capital, teño que discutir as relacións de xénero, porque se non discuto as relacións de xénero non discuto de raíz o problema do capital, o roubo histórico da identidade, de vida que se transforma en riqueza que o capital fixo da humanidade. Isto é, unha posición coherente de clase é unha posición que discute as relacións dos xéneros e de subordinación dos xéneros.

**Por tanto, a cuestión de xénero non é somente unha cuestión das mulleres...**

A cuestión de xénero, para min, non é un problema de mulleres, é un problema de terminar con calquer punto de vista discriminatorio. Así que cando eu vexo o de "agora vén o da muller, agora vén o de xénero...", iso é algo que me indispon, porque hai unha comprensión moi, moi escasa de que o problema de clase é tamén un problema de xénero. E, viceversa, o problema de xénero é tamén un problema de clase. No meu libro [editado en galego] *Xénero e poder* teño teorizado sobre estas cuestións. Chámoo ensaio-testemuño, porque tento reflexionar, por un lado, sobre a parte conceptual e, por outro, apoiar o debate dos conceptos coa experiencia de mulleres dedicadas á tarefa política, ou sexa, un cometido ben amplo, tanto con militantes de partidos como con mulleres que construíron unhas relacións de poder diferentes...



### Mulleres e política...

Ti non por seres muller es necesariamente diferente. En primeiro lugar, as mulleres estamos educadas pola cultura patriarcal, tamén na conformación da nosa identidade, quer dicir, somos mulleres patriarcalmente machistas ou somos patriarcalmente mulleres. Ter identidade de xénero implica unha deconstrución deste patriarcalismo na deconstrución da identidade e esa deconstrución da

identidade é un proceso moi interesante e pasa por moi distintas fases. Unha fase moi infantil e moi común é disfrazarse de home no sentido de masculinizar a presenza feminina, crer que con rudeza ou tirando adobíos... se consegue. No meu libro, algo máis da metade se dedica a examinar o comportamento das mulleres dirixentes, as mulleres que son referentes doutras mulleres para faceren algo diferente... E é interesante ver como as mulleres na súa grande maioría fan un tránsito dunha cuestión mimética. En principio, sabemos que a educación comeza pola imitación. Entón, como se pode dirixir dunha maneira diferente á do home se non se sabe dirixir de nengunha maneira?. A primeira cuestión, pois, é asumirse na dirección e tratar de ser tan boa como un home, co cal se reproduce a dinámica masculina. Implica esta dinámica reproducir os parámetros de autoritarismo, verticalismo etc.

Hai un aprendizado nas mulleres para tamén deconstruíren isto e aprenderen que a eficiencia non ten nada a ver co autoritarismo. Si coa autoridade, mais unha autoridade que se pode construír colectivamente e desde abaixo. Autoridade no sentido de respecto, xa que non se trata de xerarquías senón de roles diferentes. O libro recolle todas as posicións das entrevistadas, que non teñen por que ser coincidentes...

### Que abano de mulleres existe neste seu libro?

Eu procurei unha perspectiva plural e diversa e conseguino abordando temas de mulleres políticas, sindicalistas, líderes bairrais, mulleres indíxenas, monxas, amas de casa, traballadoras informais, empregadas domésticas... E, nos últimos anos, moito foi o que se avanzou no tema da multiplicidade das identidades de xénero, de cómo se insiren, de cómo interactúan no conxunto social... ¿Somos realmente capaces de que un travesti lidere unha organización social? Non, culturalmente... Cumpriría escribir un novo libro sobre isto!



### ¿Por qué é transversal a discriminación de xénero, a quen serve?

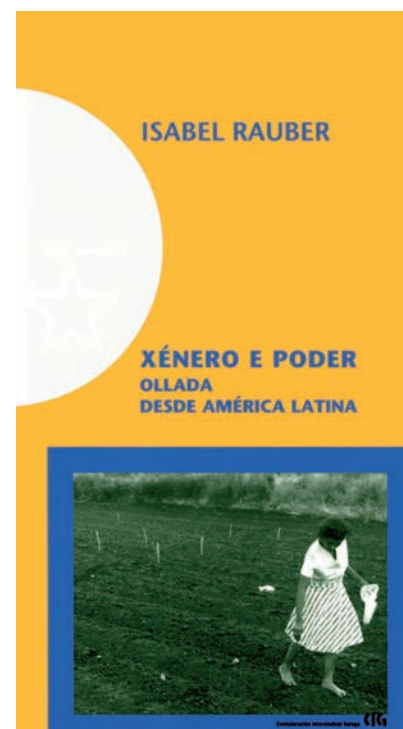
Xa o expliquei, en parte... Hoxe en día as mulleres de diferentes procedencias sociais están atravesadas polos mesmos paradigmas porque é o paradigma do capital, que é discriminatorio; por iso se trata de terminar coa civilización do capital e non samente co capitalismo, porque, civilizatoriamente, castra tanto a mulleres como a homes, non só ás mulleres traballadoras. Ás mulleres traballadoras moito máis, porque as castiga unha e outra vez no público, no privado, no doméstico, no familiar e, ademais, como muller.

### Que entende por empoderamento das mulleres?

En primeiro lugar, é unha reapropiación do que significa ser muller, non en termos de voltar a tempos pretéritos, senón porque a identidade hai que a construír en cada momento histórico. Parte de recuperar o que está na base, que é a plenitude do ser humano. Quer dicir, as mulleres somos tan

plenas no sentido de completas como suxeito humano como o home. A partir de aí temos o dereito de constituírmos a nosa identidade historicamente. No tempo histórico en que estamos vivendo, empoderarse comeza por aquí. Pode transitar pola masculinización, que é explicábel, aínda que eu a vexa como algo pernicioso, porque iso nos leva a mulleres con poder que non teñen en absoluto conciencia de xénero. Pode haber homes con ela e mulleres que non a teñan...

Empoderarse é recuperar un poder de ser, un poder de identidade, que che foi quitado polo capital. Cando ese empoderamento se fai social, converxe cunha transformación civilizatoria, isto é, coa construción dunha nova civilización. Falaríamos de múltiples e diversos procesos de empoderamento, mais, por certo, a diversidade en termos nacionais é elemento básico para redefinir as relacións de poder e para transformalas nesa dirección civilizatoria que citei.





**¿Qué salienta da súa experiencia como docente?**

R. Pois non só a mellora da docencia en sentido estrito de dar clases, senón a docencia que visa cambiar o mundo e ben sabemos que o mundo non vai mudar se non mudan as nosas ideas, a nosa concepción do mundo. Quero achegar desde a pedagogía das prácticas unha pedagogía do coñecemento **outro**: hai unhas outras formas de existencia que cómpre divulgar.

Fíxeno en Cuba, onde me formei e sígoo a facer na Arxentina. Sempre trato de achar as lóxicas das condutas que nos axudan a ter unha nova visión, unha nova proposta da transformación do mundo, resgatando as experiencias que nos axudan a avanzar nesa visión... A metodoloxía realmente baséase en Paulo Freire: ese labor de luír os saberes populares, que o son, aínda que non sexan académicos. O saber non é popular nen académico, é un saber. Afirmo que debemos articular a produción intelectual coa produción de saberes dos povos.

**En que cuestións básicas debería cambiar o exercicio do poder político e económico para falarmos de democracia igualitaria?**

Cómpre, como xa dixeran, mudar desde a raíz. A crise actual é unha das mostras do esgotamento civilizatorio. A min chámame a atención que o que están a quebrar é a estrutura da sociedade. Están atacando a economía e, porén, a crise é financeira. O erro máis grande está na especulación, que produce este vacío nos capitais, pero acoden, máis unha vez, ao saqueo dos povos. Isto non é un produto do estado de benestar nen do estado de non benestar. Isto é un produto do avance do capital especulativo sobre o capital produtivo. Este, o capital produtivo, aínda que estivese no mellor dos tempos, tamén está esgotado, porque é un capital que se basea na destrución crecente da natureza e dos seres humanos. Non hai posibilidades de suster isto nen no produtivo nen no especulativo nen moito menos na relación – fusión do especulativo co produtivo, porque estamos nunha irracionalidade e nunha loucura total...

Esta crise civilizatoria é raizalmente converxente cos debates de xénero. Estamos a coñecer un novo ciclo de acumulación do capital, que lle está dando a volta outra vez á historia da humanidade, e agora con capacidades de globalizar este período de acumulación. Por iso hai povos inteiros saqueados polas guerras, co saqueo dos seus recursos. Outra vez as máquinas



O capital produtivo,  
aínda que estivese no  
mellor dos tempos,  
tamén está esgotado,  
porque é un capital que  
se basea na destrución  
crecente da natureza e  
dos seres humanos

de chuchar o sangue dos povos en todos os sentidos, non só dos povos do Sul. Coido que vostedes en Galiza o ven claramente. Todas as periferias, inclusive dentro do Norte, son subsumidas, explotadas e marxinasadas. Todo isto ten a ver co xénero...

#### **E América Latina?**

En América Latina estamos nisto, con todas as limitacións, mais tamén con todas as fortalezas que dá o ternos atrevido a ocupar as oportunidades. En América Latina conseguiuase un avanzo con gobernos populares, que van desde Brasil até Venezuela... Con diferenzas entre eles, mais digamos que hoxe en día nós non estamos enfatizando as diferenzas senón as coincidencias: Brasil, Venezuela, Ecuador, Bolivia, Uruguay, Argentina, El Salvador, Nicaragua, Paraguay inclusive, Cuba. Unha fortaleza que levou á organización da CELAC, que considero positiva, porque é a primeira vez que podemos construír unha organización continental que nace dos propios

gobernos e povos de América Latina, aínda que non son o mesmo. Os povos haberemos de facer a nosa converxencia tamén, porque debemos ter a capacidade de defender a autonomía de pensamento dos povos. A razón de Estado non é sempre a razón do povo. Un pode apoiar, mais tamén debe ter independencia para posicionarse sobre temas que saen desde abaixo, non desde a superestrutura.

Non podemos esquecer tampouco que o imperio tamén está presente nesta organización a través de gobernos que lle son funcionais. Entón, non creamos o conto de que esta organización é a que supera a OEA. Non, a OEA tamén a temos dentro, no sentido da expresión de gobernos que traten de distorsionar o proceso, de desestabilizar... mais, indubitabelmente, a CELAC é algo moi importante...

**... Isabel, moitas grazas pola túa presenza e o teu testemuño.**

– Un millón de grazas pola miña parte... ■